

Heino Nyyssönen ja Jussi Metsälä

Historian uusi rooli kansainvälisessä politiikassa – onko sellaista?

Heino Nyyssönen ja Jussi Metsälä tarkastelevat artikkelissaan historian ja kansainvälisen politiikan yhtäläisyyksiä ja eroja. Kirjoittajat kontekstoivat aihepiiriä kansainvälisen politiikan tutkimuksen yleisten oppidebattien kautta ja vertaavat sitä molempien alojen klassikon, E. H. Carrin, ajatteluun. Lähtökohdat toimivat taustana artikkelin viimeaikaiselle kansainväliselle keskustelulle historiantieteen ja sen tuottaman tiedon merkityksestä kansainväliselle politiikalle tieteenalana sekä käytännöllisellä tasolla.

Kaikki Krimillä kertoo yhteisestä historiastamme ja ylpeydestämme. Täällä sijaitsi muinainen Khersones, täällä Vladimir Suuri kastettiin. Hänen hengellinen saavutuksensa, ortodoksisen uskon omaksuminen, asetti kokonaisvaltaisen perustan kulttuurille, sivilisaatiolle ja inhimillisille arvoille, jotka yhdistävät Venäjän, Ukrainan ja Valko-Venäjän kansoja. Venäläisten sotilaiden, joiden urheus toi Krimin Venäjän imperiumin osaksi, haudat sijaitsevat myös Krimillä. Se on myös Sevastopol – uskottoman historian omaava legendaarinen kaupunki, linnoitus, joka toimii Venäjän Mustanmeren laivaston synnyinpaikkana. Krim on Balaklava ja Kertš, Malakoff Kurgan ja Sapunin harjanne. Jokainen näistä

Dosentti, YTT Heino Nyyssönen työskentelee kansainvälisen politiikan yliopistolehtorina Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulussa. Sähköposti: heino.nyyssonen@staff.uta.fi.

YTM Jussi Metsälä on tohtorikoulutettava Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulussa. Sähköposti: met-sala.jussi.a@student.uta.fi.

paikoista on kallisarvoinen sydämилlemme, ne symboloivat Venäjän sotilaskunniaa ja ylivoimaista urheutta.¹

Toisin kuin äkkiä saattaisi kuvitella, lainaus ei ole 1800-luvulta, vaan keväältä 2014. Historia-argumentti on politiikassa edelleen varsin yleinen, vaikka argumentaation poliittinen ja historiallinen konteksti eivät aina ole edellisen tavoin yhtä selkeitä ja vaativat harjaantumista poliittiseen lukutaitoon. Historialla – tai oikeammin käsityksillä historiasta – ei ole merkitystä pelkästään käytännön (kansainvälisen) politiikan välineenä, vaan sillä on osansa myös alan tieteellisessä tutkimuksessa. Siksi väite esimerkiksi historian lopusta² kertoo pikemminkin historiakäsityksistä ja on nähtävä yhtä historiallisena kuin historiallisen jatkumon korostaminenkin.

Artikkelimme pohtii historiallisen ajattelun merkitystä kansainväliselle politiikalle erityisesti historiantutkimukseen orientoituneelle yleisölle. Yhtenä ja varsin osuvana esimerkkinä muutoksesta tieteenalan käytännöissä voidaan tässä yhteydessä käyttää kansainvälisen politiikan suhdetta historiantieteeseen ja sitä luotaavaa keskustelua *Millennium*-aikakausjulkaisun³ artikkeleissa 2000-luvun alkupuolelta viime vuosiin saakka. On mahdollista sanoa, että useat tutkijat ovat viime aikoina korostaneet historian ja historiantutkimuksen tuottaman tiedon tärkeyttä kansainvälisen politiikan teorianmuodostukselle – on alettu puhua jopa historiallisesta kään-

1. Venäjän Federaation presidentti Vladimir Putin puheessaan 18. maaliskuuta 2014. Koko puhe saatavilla englanniksi osoitteessa <http://eng.kremlin.ru/news/6889> ja venäjäksi osoitteessa <http://kremlin.ru/news/20603> (1.8.2015). Käännös kirjoittajien.

2. Merkittävimpana esimerkkinä tässä yhteydessä usein esiin nousee Francis Fukuyaman teos *The End of History and the Last Man* vuodelta 1992.

3. Brittiläinen, poikkietieteelliseksi ja uudistusmieliseksi itsensä määrittelevä, *Millennium. Journal of International Studies* on kansainvälisen politiikan tutkimuksen alalla hyvinkin merkittävä julkaisu sijoittuen aihepiirissään sijalle 29/83, vaikuttavuuskertoimella 0,923.

teestä kansainvälisessä politiikassa.⁴ Yhtä hyvin voidaan väittää, ettei koko historiallista käännettä ole olemassakaan. Historia ja historian tutkimus ovat aina olleet olennaisena osana kansainvälistä politiikkaa: poliittista ajattelua ja erilaisia malleja rakennetaan historiasta saatujen esimerkkien varaan. Tässä mielessä historiaa ja historian käyttöä tai roolia voi olla varsin vaikea erottaa toisistaan.

Artikkelin empiirisen tarkastelun kohteena ovat edellä mainitussa julkaisussa ilmestyneet kansainvälisen politiikan ja historian välistä suhdetta tarkastelevat artikkelit. Erityistä huomiota kiinnitämme kahteen artikkeliin: Hobson & Lawson (2008) sekä tälle vastineeksi tarkoitettu McCourt (2012). Väitämme, että näissä teksteissä näkyvät varsin selkeästi erilaiset käsitykset sekä kansainvälisen politiikan että myös itse historian luonteesta – artikkelimme tavoitteena ei siis ole käsite- tai tieteenhistoria sinällään. Juurista syystä on syytä tarkastella historian ja kansainvälisen politiikan välistä suhdetta niiden omien intressien ja tieteenalojen sijaan myös yhtäläisyyksien ja yhteistyön kautta.

Yhtäältä jo julkaistujen – sekä lehden sisäisen että vertaisarvioinnin läpäisseiden – artikkeleiden voidaan nähdä edustavan kyseisen julkaisun julkaisupolitiikkaa. Toisaalta ne ovat samalla osa laajempaa kansainvälisen politiikan tutkimuksen olemusta. Täten kohteina ovat niin tiettyjen yksittäisten artikkeleiden pohjalta löydettävät käsitykset historiasta kuin laajemmassa mielessä myös tieteenalan itsensä sisällä vaikuttavat historiakäsitykset. Historiakäsitysten tutkiminen kuuluu vahvasti historiatieteen alaan, vaikka aihepiirillä on selkeitä yhtymäkohtia myös kansainvälisen politiikan tutkimukseen esimerkiksi poliittisten valintojen oikeuttajana⁵.

Käytyä keskustelua luemme tässä artikkelissa kolmesta eri näkökulmasta kolmen tutkimukseen liittyvän metaforan avulla: laboratorion, norsunluutornin/kammion ja matkailijan/löytöretkeilijän⁶. Kaikkia niitä voidaan tarkastella yhtäältä sekä tutkimuksen itseymmärryksen kan-

nalta että muiden toimijoiden tutkimukselle ja tutkijoille antamina. Yksinkertaistettuna ensimmäinen metafora kattaa perinteisen ja stereotyyppisen luonnontieteellisen käsityksen valko-takkisen tutkijan laboratorioissa mittalaitteilla määrittelemästä totuudesta. Toinen taas kuvastaa tieteen tekemisen ja sen tekijöiden yhtäältä työlleen ja kammioilleen omistautunutta, mutta toisaalta muiden kuin tutkijoiden negatiiviseksi kokemaa ja ylimielistäkin suhtautumista⁷. Kol-

4. Tosin historialla vaikuttaisi usein olevan lähinnä vain välinearvoa yhteiskuntatieteelliselle tutkimukselle, eikä menneisyystieto sinällään olisi erityisen kiinnostava aihepiiri. Toisaalta Nick Vaughan-Williams kysyy aiheellisesti onko kansainvälisen politiikan ja historian väitetysti lähentynyt suhde jäänyt vajaaksi ainakin siitä näkökulmasta, että kansainvälisen politiikan puolella harvoin todella pysähdytään pohtimaan historian itsensä olemusta ja merkitystä tieteenalana. Nick Vaughan-Williams, *International Relations and the 'Problem of History'*. *Millennium. Journal of International Studies* 34:1 (2005), 116–117, 132–133. Laajemmasta keskustelusta ks. esim. Colin Elman & Miriam Fendius Elman, *The Role of History in International Relations*. *Millennium. Journal of International Studies* 37:2 (2008); David McCourt, *What's at Stake in the Historical Turn? Theory, Practice and Phronēsis in International Relations*. *Millennium. Journal of International Studies* 41:1 (2012); Yale H. Ferguson & Richard W. Mansbach, *Politics Past and Present*. *Millennium. Journal of International Studies* 37:2 (2008); John M. Hobson & George Lawson, *What is History in International Relations?* *Millennium. Journal of International Studies* 37:2 (2008) sekä George Lawson, *The eternal divide? History and International Relations*. *European Journal of International Relations* 18:2 (2010).

5. Esimerkkeinä historiakäsitysten tutkimuksesta mainittakoon Helsingin yliopiston Historiatietoisuus Suomessa -tutkimushanke ja *Historiallisen Aikakauskirjan* teemanumero aihepiiristä. Ks. Pilvi Torsti, *Suomalaiset ja historia*. Gaudeamus 2012; *Historiallinen Aikakauskirja* 3 (2011).

6. Vrt. Heino Nyssönen, *Jerusalem, Nations and Others. Memory and Political Tourism*. Teoksessa Jaroslaw Janczak (toim.) *Conflict and Cooperation in Divided Cities*. Lo gos 2009.

7. On otettava huomioon norsunluutornin irtaantuminen alkuperäisestä Raamatun (Laul.1 7:4/5, riippuen käännöksestä) ja myöhemmästä kristillisestä merkityksestään Neitsyt Marian määreenä nykyiseen halventavaankin muotoonsa. Tämän artikkelin yhteydessä käytämme käsitettä nimenomaisesti nykymerkityksessään: kuvaamaan

mas tapa kattaa tutkimuksen tekemisen kokonaisvaltaisena 24/7-prosessina ilman rajattuja koeasetelmia tai aikatauluja – jopa taiteena. Siinä tutkija ei pelkästään elä tieteestä vaan tieteelle, tutustuu aihepiiriin syvällisesti ja henkilökohtaisesti teorian ja käytännön vaikuttaessa jatkuvasti toisiinsa⁸.

Edellä mainittujen tiedeartikkeleiden tarjoama kuvaus liitetään aluksi laajempaan oppihistoriaan ja lopuksi sitä verrataan erään sekä kansainvälisen politiikan että historian saralla vaikuttaneen tutkijan ja toimijan, E. H. Carrin, ajatuksiin ja toimiin. Siten artikkelissamme korostuu historian osalta enemmän historiakäsitysten ja käytön kuin historiankirjoittamisen näkökulma. Voidaan toki väittää Michael Oakeshottin tavoin, että ainoa tapa tehdä historiaa on kirjoittaa sitä, eli myös historian kirjoittaminen on historian käyttöä ja poliittista toimintaa. Silti keskeisemmiksi teemoiksi nousevat käsitykset historian merkityksestä ja historian hyödyllisyydestä/hyödyttömyydestä kansainväliselle politiikalle. Tällöin joudutaan ottamaan kantaa myös erilaisten historiakäsitysten ontologisiin ja epistemologisiin lähtökohtiin.

Historian käyttö ja käyttäjät

Politiikantekijät tai -tutkijat eivät ole ainoita, jotka käyttävät menneisyyttä, historiaa tai sen tuloksia, omaksi hyödykseen. Vastaavuuksia on löydettävissä yleisesti niin yhteiskunnallisesta keskustelusta kuin muiltakin tieteenaloilta, historia itsessään mukaan luettuna. Historian käyttöä voikin tarkastella ainakin kolmella eri tasolla: ensimmäisenä on tutkija, joka kysymyksenasetteluineen on myös osa tutkimuskohdettaan ja -aihettaan. Voidaan esimerkiksi kysyä, missä määrin tutkija voi vaikuttaa työnsä myöhempään käyttöön. Toisella tasolla on tutkimuksen kohde, sekä sen itsensä historiakäsitys ja historian käyttö. Kolmantena on julkinen, avoimen poliittinen taso, jossa asiantuntijuuden vaikutus yleiseen historiakäsitykseen ja käyttöön ei enää ole itsestään selvää, kuten ei myöskään muiden

toimijoiden neutraali suhtautuminen koko asiaan. Potentiaalisina jakolinjoina toimivat historian käyttö, väärinkäyttö ja hyväksikäyttö (*use, misuse, abuse*).

Historioitsijoiden osallistuminen nationalistisiin projekteihin, siis kansallisvaltioiden luomiseen ja ylläpitoon, on jo kiistatonta. Edelleen – kaikesta ainakin länsimaissa tapahtuneesta kehityksestä huolimatta – tutkimuksessa keskitytään huomattavan usein niin kutsuttuun kansalliseen historiaan. Keskitetyn hallinnon, yhtenäisen kielen ja kulttuurin, juhlapäivien ja – mikä tärkeintä – koululaitoksen kautta valtiolla on ollut, ja on yhä, erityisen merkittävä vaikutus niin historian tutkimukselle kuin sen julkiselle käytölle.⁹ Näin on ollut mahdollista sekä ”löytää” kukaan poliittiseen tilanteeseen sovelias kuvaus menneisyydestä että siirtää niitä aina sukupolvelta toiselle. On kuitenkin huomattava, että moderni (tai postmoderni) länsimainen akateeminen historian tutkimus ei ole enää juurikaan valtiollaan suoraan johdateltavissa. Silti ei ole harvinaista, että historioitsijat, yksilöinä tai yhteisinä, ottaisivat suoraan kantaa tai pyrkisivät vaikuttamaan päivänpolitiikkaan – Suomessa tai maailmalla¹⁰.

jotakin arkipäiväisestä ja käytännöllisestä irrallaan olevaksi ymmärrettyä.

8. Oleellisenä huomautuksena on todettava, että niin kutsuttua kovaa tiedettä – jos tällaista jo aikansa elänyttä jaottelua on alkuunkaan tarpeellista tehdä – historia ei ole, kuten ei kansainvälinen politiikkakaan. Silti jaottelu *tieteilijän ja oppineen (scientist/scholar)* välillä on tässä yhteydessä tarpeeton: tutkimusmatkailija on mielestämme riittävän neutraali termi kuvaamaan tieteellisen tutkimuksen moninaista kenttää.

9. Jeremy Black, *Using History*. Hodder Arnold 2005, 13–25, 176–179. Sinällään tämä seikka ei rajoitu pelkästään valtioihin, vaan esimerkiksi EU:lla on Firenzessä oma yliopistollinen Eurooppa-instituuttinsa, jossa historian tutkimuksella ja -opetuksella on merkittävä asemansa. Black 2005, 171.

10. Esim. Black 2005, 4–5. Historioitsijoiden ja yhteiskunnan välisestä suhteesta ks. esim. Jorma Kalela, *Making History. The Historian and the Uses of the Past*. Palgrave McMillan 2012.

Politiikan osalta menneisyyden tai historian käyttö lienee itsestäänselvyys. Menestys tosin on ollut varsin vaihtelevaa, sillä historiakäsitysten erotessa toisistaan huomattavasti, kansainvälisessä politiikassa on vaarana vastakkainasettelu, jopa avoin konflikti, kuten Tallinnan pronssisoturin tapaus osoitti. Erityisen epäonnistuneina esimerkkeinä historian poliittisesta käytöstä voidaan mainita vuoden 2003 Irakin sotaan ja sitä seuranneeseen kriisiin liittyvät käsitykset menneisyydestä, Turkin historia taustana käsityksille muslimivaltion modernisaation mahdollisuuksista sekä lisäksi Saksan sodanjälkeisen kehityksen ottaminen mittapuuksi myös Irakin tapauksessa.¹¹ Analogioiden merkitykseen palataan tarkemmin E. H. Carria käsittelevässä osuudessa.

Käsitys historiasta on aina luonteeltaan vajaavaista, valikoitunutta ja epätarkkaa. Kuvamme menneisyydestä voi tarkentua, mutta se ei ole koskaan täydellinen tai muuttumaton. Näin ollen historioitsijat, kuten poliitikantutkijatkin, tuottavat historiallisia objekteja; menneisyys siis muuttuu aktiivisen toiminnan kautta merkitykselliseksi historiaksi.¹² Nationalistisen painotuksen vähennyttä, historiantutkimuksella näyttäisi edelleen olevan – niin Suomessa kuin muualakin – ainakin jonkinlainen ”poliittinen tehtävä”, joskin toki kriittinen sellainen¹³.

Historiaa ei itsessään ole olemassa kuin konstruktiona: käsitystämme menneisyydestä, rakennetaan ja uudelleen rakennetaan koko ajan, niin historioitsijoiden kuin muidenkin toimesta¹⁴. Tai kuten Markku Hyrkkänen¹⁵ muistuttaa, historianakin kiinnostus menneeseen johtuu varsin pitkälti nykyhetken luomista lähtökohdista: nykyhetki määrittää merkitykselliset osat myös menneestä. Lisäksi on syytä muistaa, että menneisyyden tapahtumien suhde muihin tapahtumiin ei ole ennalta määrättyä. Ged Martinia¹⁶ mukaillen huomionarvoista on menneisyyden ohella, mennyt tulevaisuus, siis se millaisena aikalaiset tulevaisuutensa näkivät ja millaiseksi he sitä pyrkivät muokkaamaan.

Kansainvälinen politiikka ja suuret debatit

Monien tieteenalojen tavoin kansainvälisen politiikan tutkijat näyttävät argumentaatioissaan suorastaan rakastavan erilaisia käänteitä. Kansainvälisen politiikan tutkimus on ollut jo sinänsä alati jatkuvien muutosten kourissa, oli kyse sitten historiallisesta, (luonnon)tieteellisestä, kulttuurisesta, retorisesta tai kielellisestä¹⁷ käänteestä – kaikki edelliset ymmärrämme työkaluiksi, joilla ihmiset määrittelevät maailmaa, suhdetaan siihen ja siinä vaikuttaviin voimiin¹⁸. Tällaisen toistuvan itsetutkiskelun – jopa itsekehun – ja toisaalta monen tieteenalan tienhaaras-

11. Black 2005, 181–182.

12. Ged Martin, *Past Futures. The Impossible Necessity of History*. University of Toronto Press 2004, 7, 13, 74; Allan Megill, *Historical Knowledge, Historical Error. A Contemporary Guide to Practice*. The University of Chicago Press 2007, 121, 165–166.

13. Juha Sihvola, Vain kriittinen tiede voi olla hyödyllistä. *Historiallinen Aikakauskirja* 100:1 (2002), 5–6; Juha Sihvola, Historian kansallinen tehtävä ennen ja nyt. *Historiallinen Aikakauskirja* 101:1 (2003), 6.

14. Mary Fulbrook, *Historical Theory*. Routledge 2002, 175, 188, 195; Vaughan-Williams 2005, 117, 120, 136.

15. Markku Hyrkkänen, *Aatehistorian mieli*. Vastapaino 2002, 240.

16. Martin 2004, 107, 123, ks. myös luku 5.

17. Ks. myös Black 2005, 178.

18. Käytämme nimitystä kansainvälinen politiikka siltäkin uhalla, että se usein korostaa liiaksi politiikkaa kansakuntien välisenä toimintana. Nimityksenä se viittaa Jeremy Benthamin ajatukseen, että kansainvälinen oikeus on valtioiden välillä, ei niiden ulkopuolella. Ks. Pekka Korhonen, Maailmanpolitiikan opetus ja tutkimus Jyväskylässä. *Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen seuran (KATSE) jäsenkirje* 1 (2010), 10. Muita nimityksiä englanniksi ovat *international studies*, *international relations* ja *world politics*. Tutkimuskentän yleisen laajentumisen myötä on silti todettava, että siinä missä kansainvälinen politiikka ei enää – nimestään huolimatta – ole vain ja ainoastaan valtioiden välisten kysymysten tutkimista, ei historiaakaan ole, kuten Allan Megill (2007, 169) asian muotoilee, enää ”poliittista, eurooppalaista ja maskuliinista”. Huomionarvoista on myös sisä- ja ulkopoliittikan välisen rajanvedon hämärtyminen; valtion sisäisillä päätöksillä saattaa olla kauaskantoisia vaikutuksia kansainvälisesti ja päinvastoin.

sa olemisen voi nähdä koko tieteenalan vakiintu-
mattomuutena. Vaikka tieteenala tähtäisikin
nykyisyyden tai tulevaisuuden ymmärtämiseen
– vieläpä ennustamiseen – menneisyys on joka
tapauksessa seikka, johon tutkija joutuu otta-
maan kantaa tavalla tai toisella.

Jo debattien merkitys ja määrä ovat olleet ja
ovat edelleen myös itse debatin kohteena¹⁹.
Tämä kertoo kansainvälisen politiikan tutkimus-
kentän ja -tapojen laajuudesta ja moninaisuus-
desta: erilaiset jaottelut ja koulukunnat ovat
eräitä muita tieteenaloja tyypillisempiä, ja niillä
on oma todellisuutta rakentava olemuksensa.
Maailma näyttäytyy erilaisena eri näkökulmien,
kuten ”realismin” tai ”liberalismin” kautta, eikä
ole poissuljettua, etteikö valittu näkökulma vai-
kuttaisi tehtäviin tulkintoihin maailmasta. Aivan
yhtä keskeistä on se, että niin sanottujen debat-
tien osapuolet ovat, kiistoista ja vaihtelevista
merkityksistä huolimatta, varsin usein olleet
varsinaisen tutkimustyön osalta pitkäikäisiä,
päällekkäisiä ja avoimia myös erilaisille syntee-
seille²⁰. Huomionarvoista on myös se, että tämän
artikkelin yhteydessä varsinaisen tarkastelun
kohteena olevista artikkeleista molemmat jättä-
vät koulukunnista vähäiselle huomiolle juuri
englantilaisen koulukunnan, jota on perustellu-
sti mahdollista pitää yhtenä historiaorientoitu-
neimmista – kaikkinne painotuksineen ja puutte-
neenkin – tavoista tarkastella kansainvälistä
politiikkaa.²¹ Oppihistorian osalta on kuitenkin
syytä kiinnittää erityistä huomiota kahteen mer-
kittävään osa-alueeseen: poliittisen realismin ja
idealismiin²² väliseen jännitteeseen sekä toisaalta
positivististen ja pre/postpositivististen tutki-
musorientaatioiden väliseen jännitteeseen.

Perinteisen kansainvälisen politiikan oppikir-
jatulkinnan mukaan itsenäisen tieteenalan alku
voidaan sijoittaa 1900-luvun alkupuolen Euroo-
pan tapahtumiin, jolloin esiin nousivat erityises-
ti näkemykset rauhan ja muutoksen mahdolli-
suudesta epäonnistuneen eurooppalaisen voi-
matasapainopolitiikan jälkeen. Alkuaankin kan-
sainvälinen politiikka oli, taustastaan johtuen,

lähes yksinomaan anglofonista, vahvasti oikeus-
tieteellistä (Yhdysvallat) ja historiatietoista (Iso-
Britannia).²³ Ensimmäinen maailmansota vai-
kuttikin vahvasti ajattelumalliin, jonka mukaan
kansainvälisten suhteiden olemuksesta tarvit-
tiin teoreettista ymmärrystä, jotta mitään vas-
taavaa ei enää pääsisi tapahtumaan. Idealismin,
tai liberaalin internationalismin, pyrkimyksenä
oli demokraattisen hallintomuodon ja kansojen
itsemääräämisoikeuden edistäminen keinona
estää sotia ja luoda kollektiivisia kansainvälisiä
rakenteita, jotka toimisivat kiistatilanteiden vä-
littäjinä.²⁴ Klassinen liberalismi on ajan kuluessa
saanut seurakseen myös niin kutsutun uuslibe-
ralistisen koulukunnan sekä useita kansainvälisten
toimijoiden keskinäisriippuvuutta korosta-
via teorioita 1970-luvulta lähtien²⁵.

19. Mika Aaltola, Mitä maailmanpolitiikka on? Teoksessa
Vilho Harle (toim.) *Näkökulmia kansainvälisen politiikan
tutkimukseen*. Studia Politica Tampereusia 18. Tampereen
yliopisto 2012, 45. Samansuuntaiseen käsitykseen ovat tahoillaan
päätyneet myös Chris Brown ja Harto Hakovirta. Ks. Chris Brown,
Understanding International Relations. Palgrave Macmillan 2001, 21;
Harto Hakovirta, Ehdotus kansainvälisten suhteiden teleologiseksi
oppihistoriaksi. Teoksessa Olavi Borg et al. (toim.) *Tieto, valta ja maail-
manpolitiikka. Knowledge, Power and World Politics*. Studia
Politica Tampereensis 4. Tampereen yliopisto 1998, 67–68.

20. Ks. esim. Hakovirta 1998, 79–93.

21. Hajanaisten mainintojen ja viittausten (esim. Hobson
& Lawson 2008, 419, 432; McCourt 2012, 24) lisäksi koulu-
kunta ei erityisemmin saa huomiota kirjoittajilta. Tarkem-
min englantilaisen koulukunnan taustoista ja suhteesta
(brittiläiseen) historiatieteeseen ks. esim. Edward Keene,
The English School and British Historians. *Millennium.
Journal of International Studies* 37:2 (2008) sekä Richard
Little, The English School's Contribution to the Study of
International Relations. *European Journal of International
Relations* 6:3 (2000).

22. Tarkemmin tästä niin kutsutusta ”ensimmäisestä de-
batista” ja sen todellisesta luonteesta ks. esim. Brian C.
Schmidt (toim.) *International Relations and the First Great
Debate*. Routledge 2012.

23. Torbjørn L. Knutsen, *A History of International Rela-
tions theory*. Manchester University Press 1998, 203, 211–
213.

24. Brown 2001, 21–24; Hakovirta 1998, 69–70.

25. Aaltola 2012, 72–73; Hakovirta 1998, 74–75, 76–78.

1940-luvulla voimistuneen realismin perusteisiin kuuluvat käsitykset valtioista rationaalisisina toimijoina suojelemassa omia intressejään, ikuisesta resurssi- ja valtataistelusta valtioiden välillä, pysyvästä anarkian²⁶ tilasta sekä näistä johtuvasta turvallisuudilemmasta eli mahdolltomuudesta tietää varmasti muiden valtioiden suunnitelmia ja aikeita. Epävarmuustekijöistä johtuen valtion omavaraisuuden – niin sotilaallisten, luonnonvarojen kuin vaikkapa arvovallankin – oli oltava riittävä ja resursseja oli käytettävä oikein valtion säilymisen takaamiseksi.²⁷ Myös realismin klassinen malli sai rinnalleen niin kutsutun uusrealistisen vaihtoehdon, jonka teorioinnin pääkohteena on pääasiassa kansainvälinen järjestelmä itsessään. Esimerkiksi Harto Hakovirta kutsuu tätä koulukuntaa varsin osuvasti ”rakennerealismiksi”.²⁸

Toisena merkittävänä jakolinjana kansainvälisen politiikan alalla on pidettävä suhtautumista tieteellisen tiedon luonteeseen liittyviin kysymyksiin. Toisen maailmansodan jälkeen voimistunut behavioristinen tutkimusmalli pyrki, naiivistikin, systemaattiseen ja objektiiviseen ilmiöiden tarkasteluun ilman ennako-oletusten tuomaa painolastia. Luonnontieteiden luoman ihanteen mukaisesti suorien havaintojen ja mitausten tuottamat tilastolliset ja varmennettavat säännönmukaisuudet ja yleispätevät lait olivat laboratorionomaisen tieteen tekemisen ydinaluetta.²⁹ Sen sijaan uudemmassa postpositivismissa tutkijalla itsellään on merkitystä tutkimuskohteen tarkastelussa, hän ei ole pelkääntään ulkopuolinen havainnoitsija, vaan tehtävänä on osaltaan myös osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttaa ympäröivään maailmaan.³⁰ Siinä missä uusrealistiset ja uusliberalistiset teoriat ovat luonteeltaan usein selkeän positivistisia, (vasta) kylmän sodan päätymisen mukanaan tuomat dramaattiset muutokset kansainvälisellä areenalla mahdollistivat useiden postpositivististen tutkimusorientaatioiden, kuten konstruktivismin, nousun. Postpositivistiset mallit suosivat tulkitseviä, usein

hermeneuttisia metodeja. Konstruktivistien mukaan kansainvälinen järjestelmä on sosiaalisen ja historiallisen kehityksen tulosta, ja näin ollen myös toimijoiden muokattavissa ja muutettavissa. Tutkijan rooli onkin nähtävä myös emansipatorisena tiedon tuottajana ja välittäjänä. Osaltaan tämänkaltaista kehityskulkua voi pitää jonkinlaisena paluuna juurille, sillä klassinen liberalismi ja realismi molemmat ponnistivat lähinnä humanistisesta eivätkä luonnontieteellisestä perinteestä.³¹

Edward Hallet Carr, klassinen realismi ja historia

Puutteistaan ja kriitikoistaan huolimatta³² Edward Hallett Carr on artikkelimme kannalta erityisen mielenkiintoinen ja nousee eri rooleissaan lopulta itse myös tutkimuskohteeksi: hän toimi sekä kansainvälisten suhteiden teoreetikkona että historioitsijana, ja vieläpä myös toimittajana ja diplomaattina. Näin ollen Carrin kohdalla tutkijan ja poliitikon, historioitsijan ja politiikantutkijan roolit ovat enemmän tai vähemmän sulassa sovussa. Carr opiskeli antiikintutkimusta Cambridgessa ja toimi Britannian ulkoministeriössä aina vuoteen 1936, jolloin hän ryhtyi akateemikoksi ja toimittajaksi. Vuoteen 1947 saakka hän hoiti Walesin Aberystwythissä kansainvälis-

26. Anarkia tarkoittaa tässä yhteydessä tilannetta, jossa valtioiden yläpuolella ei ole mitään ylempää auktoriteettia, joka voisi sanella valtioille omia ehtojaan. Valtiot voivat muodostaa erilaisia hierarkioita keskenään, mutta silloinkin mahdollisuus määrätä asioista tai pakko totella ovat suoraan johdannainen ko. toimijoiden asemasta hierarkiassa. Aaltola 2012, 50–51.

27. Aaltola 2012, 50, 63–64, 67–69; Brown 2001, 30–34.

28. Brown 2001, 46–48; Hakovirta 1998, 75.

29. Aaltola 2012, 42–44; Hakovirta 1998, 71–72.

30. Aaltola 2012, 73.

31. Aaltola 2012, 75–76; Brown 2001, 51–54. Tarkemmin konstruktivistien ja historian suhteesta ks. esim. Christian Reus-Smit, *Reading History through Constructivist Eyes. Millennium. Journal of International Studies* 37:2 (2008).

32. Kriitikoista ks. esim. Richard J. Evans, *In Defence of History*. Granta Publications 1997.

ten suhteiden ja idealismin lippulaivana pidettyä Woodrow Wilson professuuria³³. Kansainvälisessä politiikassa Carria pidetään yhtenä realismin koulukunnan perustajista. Tämä maine perustuu hänen toisen maailmansodan alla julkaisemaansa teokseen *Twenty Years' Crisis*, joka on eräs kuuluisimpia kansainvälisten suhteiden teoriaa käsitteleviä teoksia. Kirjassa Carr arvosteli ensimmäisen maailmansodan jälkeen vallinnutta näkemystä, jonka mukaan tulevat sodat voitaisiin välttää kansainvälisen yhteistyön ja organisaatioiden avulla. Carrin mukaan tällainen ajattelu perustui idealismiin ja toiveajatteluun, sillä kansainvälisessä politiikassa valtasuhteiden epätasainen jakautuminen on syynä konflikteihin. Vastustajiaan Carr kutsui ”utopisteiksi”: esimerkiksi ainut keino saada Italia, Saksa ja Japani palaamaan Kansainliitton olisi ollut tehdä niille myönnytyksiä toisen maailmansodan alla³⁴.

Jälkikäteen Carria on ollut helppo syyttää 1930-luvun myöntäväisyyspolitiikasta, olemisesta väärässä ja niin sanotusti ”väärällä puolella”. Historioitsijana häntä koskeva tuomio kohdistuu erityisesti hänen edistysuskoon perustuneeseen historiakäsitykseensä että 1980-luvun kielellisen käänteen löydöksiin, joissa sekä tutkijan että kohteen kielen merkitys korostui³⁵. Silti Carrin erehtyväisyys opettaa jälkipolville nöyryyttä ja asettaa retorisen kysymyksen: missä määrin tutkijan olisi tärkeää toimia keskustelunavaajana jopa erehtymisen uhalla, vai pitäisikö tämän tyytyä laboratoriometaforan tavoin kokoamaan merkityksellisiä tosiseikkoja. Vaikka yhtäältä koko Carrin ura todistaa, että myös ”realisti” voi olla väärässä, niin hänen voi sanoa puolustaneen Münchenin sopimusta Saksalle Versailles'ssa tehtyjen vääryyksien oikaisemisen mallina. Analyysissä Saksan vaatimukset olivat oikeutettuja ja München reaalioliittinen optio ratkaisemaan tilanne rauhanomaisesti. Jälkikäteen tiedämme, ettei lännen ”reaalioliittikka” ollut ”realistista” ja Münchenin vuoden 1938 sopimus jätti vieläkin kansainvälisessä politiikassa

selkeästi havaittavan trauman vastustajan mahdollisesta bluffista ja epäluotettavuudesta³⁶.

Koska Carr itse kehotti tutkimaan historioitsijaa ennen historiaa, on todettava, että toisen maailmansodan jälkeen Carr muun muassa vaati Britannialle suunnitelmataloutta ja poliittista neutraliteettia. Vuonna 1959 hän varoitteli yrityksistä muuttaa kansainväliset suhteet itsenäiseksi ja historiasta riippumattomaksi tieteenalaksi. Tieteenalojen erottelua Carr piti Haslam mukaan lähinnä typeränä: ”as a foolish attempt to sever a sub-discipline of history by turning it into a discipline of its own”³⁷. Carrin taustana oli traditionaalinen, pikemminkin humanistisesta perinteestä nouseva käsitys tieteen-teosta, joten häneen on hyvin vaikea soveltaa laboratorio-metafora. Tilannetta kuvaa oivallisesti Ged Martinin³⁸ vertaus liiallisesti yksinkertaistetuista kokeista sekä vahvistamattomista tuloksista puhdistamattomilla välineillä. Yhteiskunta ei yksinkertaisesti ole mahdollista tutkia pelkästään historiattomien ”rottakokeiden” kaltaisesti.

Carrin tapauksessa historia ja kansainvälinen politiikka eivät linkittyneet vain kohteen vaan myös tutkijan kautta, sillä hänellä on ollut merkittävä kontribuutio myös historian tutkijana. Richard J. Evansin mukaan on helppo nähdä, miksi tammi-maaliskuussa 1961 pidetyistä Cam-

33. Kyseinen, vuonna 1919 perustettu, kansainvälisen politiikan oppituoli olikin ensimmäinen laatuaan maailmassa. Knutsen 1998, 213.

34. Charles Jones, *E. H. Carr and International Relations. A Duty to Lie*. Cambridge University Press 1998, 31. Carrin vaikutuksesta koko tieteenalan kohdalla, erityisesti hänen roolistaan ns. ensimmäisen debatin luojana ks. esim. Peter Wilson, *The Myth of the 'First Great Debate'*. Teoksessa Brian C. Schmidt (toim.) *International Relations and the First Great Debate*. Routledge 2012.

35. Ks. Evans 1997, 3.

36. Ks. esim. Tommi Hannula, *Voiko Putinin toimia verata Hitleriin? Helsingin Sanomat* 11.2.2015.

37. Jonathan Haslam, *The Vices of Integrity. E. H. Carr, 1892–1982*. Verso 1999, 252.

38. Martin 2004, 48–49.

bridgen luennoista koottu kirja *What is History?* saavutti keskeisen aseman: laaja kokemus, kyky ajatella selkeästi filosofian kysymyksiä ja kommunikoida helposti lähestyttävällä tavalla³⁹. Oikeastaan nykyisin onkin kiinnostavampaa lukea Carrin näkemyksellisen poliittisen ajattelun ja historiapolitiikan kuin oikeassa olemisen puheenvuorona: väitämme, että laajemminkin kansainvälisten suhteiden tutkimuksessa on ilmennyt halukkuutta poliittiseen vallankäyttöön ja eräänlaisena ”takapiruna” toimimiseen⁴⁰.

Historioitsijana Carr haki kolmatta tietä idealismin eli historian ihmisaivojen tuotteena ja empirismin edustaman tosiseikkakokoelman väliltä: tehtävä oli löytää harvat merkitsevät tosiasiat ja muuttaa ne historian faktoiksi sekä heittää merkityksettömät tosiasiat pois epähistoriallisina. Kaikki menneisyyden tosiasiat eivät ole Carrille historian tosiasioita – asioiden poliittisuus nousi käytännössä esiin merkitysten ja merkittävyysarvioinnina. Historia oli historioitsijan ja hänen kohteensa jatkuvaa vuorovaikutusta, nykyajan ja menneisyyden loputonta keskustelua – sinällään matkailija-metaforan sisältämän hermeneuttisen luonteen mukaisesti. Carr kuvasi historiaa metaforalla kulkue, jonka mukana tutkija vaeltaa. Historioitsija olikin osa historiaa, sillä paikka kulkueessa määräsi näkökulman – matkailija-metaforalla ilmaistuna kyse oli nähdäksemme ”opastetusta kierroksesta”.⁴¹ Vastaus kysymykseen ”Mitä historia on” heijasteli Carrin mukaan omaa aikaansa. Historiankirjoitus ja -kirjoittajat olivat oman aikansa tuotteita⁴² – esimerkkinä Carr käytti Friedrich Meineken eri aikoina kirjoittamia teoksia keisarikunnan ajoista toisen maailmansodan päättymiseen.

Carrin nykyisyys- ja historiakäsitys näyttävät perustuneen edistykseen, historian toistumiseen, syiden tutkimiseen sekä eräänlaiseen voitajan historiaan. Historia typistyi auttamatta menestystarinaksi: ”a record what people did, and not what they failed to do: to this extent it is inevitably a success story.”⁴³ Aikalaiskontekstissa

tätä edistystarinan rakentamista voi lukea esimerkiksi hänen puolustamansa Neuvostoliiton tai 1960-luvun alussa kolonialismin ikeestä vapautumassa olleen maailman näkökulmasta. Historian vääjäämättömyyttä – ja käytännössä voittaneen näkökulman palvomista – ovat arvostelleet esimerkiksi kontrafaktuaalisen historian tutkijat, joiden mukaan välttämättömyyden paljastuu vasta toteutumattomien vaihtoehtojen analyysin kautta⁴⁴.

Carrin historia oli edistystä, ”liikettä eteenpäin”, kun hankitut taidot siirtyivät sukupolvelta toiselle. Historia sattumuksina taas edusti pessimismia: Kleopatran nenien – toisin sanoen, että kauneus vaikutti taistelun lopputulokseen ja siten myös imperiumin perustamiseen – sijaan

39. Evans 1997, 1–2.

40. Suomessa (politiikan) tutkimuksen ja poliittisen päätöksenteon välinen yhteys ei tosin ole aivan suoraviivainen, vaan pikemminkin osittain institutionalisoitua mm. lukuisten instituuttien avulla. Samanlaista yhteyttä valtiovallan ja tutkimuksen välillä on löydetävissä vaikkapa Tasavallan presidentin isännöimien Kultaranta-keskustelujen kohdalla. Tutkimuksen ja päätöksenteon yhteys saattaa ajoittain olla myös ongelmallista, kuten voidaan todeta ulkoministeri Erkki Tuomiojan kommentista *Helsingin Sanomissa* 26.7.2014: ”Ulko- ja turvallisuuspoliittinen tutkimus ei palvele päätöksentekoa”.

41. Edward Hallett Carr, *What is History*. Knopf 1963, 32, 37–38. R.G. Collingwoodin (*The Principles of History and other writings in philosophy of history*. Oxford University Press 2003, 48–50, 68) mukaan kaikki (ihmis)toiminta on ajatusten (Thought) ilmentymää. Näin ollen myös kaikki historia on ajattelun historiaa. Ks. myös Markku Hyrkkänen, *All History is, More or Less, Intellectual History*. R. G. Collingwood’s Contribution to the Theory and Methodology of Intellectual History. *Intellectual History Review* 19:2 (2009), 251–263. Carr piti Collingwoodia 1900-luvun suurimpana englantilaisena historianfilosofina, mutta näki tämän ajattelussa myös vaaran historian alistamisesta pelkäksi ihmisaivojen tuotteeksi.

42. Vrt. Evans 1997, 2.

43. Carr 1963, 167.

44. Ks. esim. Richard Ned Lebow, *Forbidden Fruit. Counterfactuals and International Relations*. Princeton University Press 2010; Philip E. Tetlock, Richard Ned Lebow & Geoffrey Parker (toim.) *Unmaking the West. "What-if" Scenarios That Rewrite World History*. The University of Michigan Press 2006.

Carr uskoi olennaisten syiden hierarkiaan, joka historioitsijan oli kaivettava esiin⁴⁵. Sattuma näytti olleen jotenkin oikeistolainen ja konservatiivinen kategoria, joka sopi oxfordilaiseen maailmankuvaan. Konservatiiveille historia ei opettanut, vaan he hylkäsivät yleistämisen ja toimivat Carrille paikallaan pysymisen puolestapuhujina. Historian pelivara toteutui yksittäistapauksissa: esimerkiksi epidemian saattoi ennustaa, mutta ei yksittäisen henkilön tartuntaa.⁴⁶

Nykyisin muutoksen puolestapuhujat, ”haasteisiin vastaajat”, ja toisaalta säilyttäjät ovat menneet siinä määrin sekaisin, että kiinnostavimmillaan Carr on lopulta yhdistäessään oman toimintansa aiempiin historiallisiin esimerkkeihin. Teoksessaan hän kommentoi osallistumistaan Pariisin rauhankonferenssiin vuonna 1919 osana brittiläistä delegaatiota ja huomioi, kuinka koko delegaatio uskoi pystyvänsä soveltamaan Wienin vuoden 1815 kongressin ”opetuksia” ensimmäisen maailmansodan jälkeiseen tilanteeseen. Carr kuitenkin huomautti, että toimijoilla itse opetukset vaihtelivat pelkistä teknisistä huomioista kansojen itsehallinnon periaatteeseen⁴⁷. Toinen Carrin esimerkki, jossa historian soveltaminen johti harhaan, koski Ranskan vallankumouksen ja bolševikkien välistä suhdetta. Bolševikit olivat hyvin perillä siitä, kuinka Ranskan vallankumous oli päättynyt Napoleoniin. Siksi he vierastivat eniten Trotskia, joka muistutti Napoleonia eniten, eivätkä Stalinia, joka muistutti häntä vähiten.⁴⁸

Edellä kuvatut esimerkit eivät nähdäksemme kuitenkaan leimaa historiallista tietämystä hyödyttömäksi tai pelkäksi norsunluutorniksi politiikassa. Pikemminkin historiasta oppimisen viisaus on perspektiivin laajentamisessa sekä ajattelun ja nöyryyden tunnistamisessa. Taipumus muodostaa (historiallisia) analogioita eri tilanteiden ja tapahtumien välillä vaikuttaa olevan yleinen piirre ihmisissä, niin historioitsijoissa kuin muissakin. Historioitsija John Tosh menee jopa niin pitkälle, että nimeää analogiat erääksi yleisimmistä historian sovelluksista. Tapahtu-

man tulkitseminen vain ja ainoastaan jonkin aiemman tilanteen kautta voi johtaa harhaan, mutta onnistunut analogia lisää käytettävissä olevia toimintakeinoja. Erinomaisen esimerkin asiasta Tosh tarjoaa Kuuban ohjuskriisiin liittyvällä anekdootilla: luettuaan ensimmäisen maailmansodan alusta kertovaa kirjaa *The Guns of August* presidentti Kennedy pyrki toimimaan niin, että teoksen *The Missiles of October* kirjoittamiseen ei olisi tarvetta.⁴⁹ Carrin perusteella onkin kysyttävä, mikä viimeaikaisessa historiallisen käänteen retoriikassa on uutta ja mikä pyörän keksimistä uudelleen ilman, että muistettaisiin historiantutkimuksen automaattisesti poliittinen luonne. Poliitiikan kannalta Skylana on eräänlainen historian taakka ja siitä vapautuminen ja Kharybdiksena historian pragmatismien ja Kharybdiksena historian pragmatismi. Näistä edellinen yliarvioi historiallista todellisuutta, kun taas jälkimmäinen ottaa annettuina erilaiset katkokset ja uudet avaukset.

Historia politiikan testilaboratoriona

John Hobsonin ja George Lawsonin (2008) artikkelin⁵⁰ kulmakivenä on väittämä historian ja kansainvälisen politiikan kiinteästä yhteydestä, joka ei ole uusi asia, vaan pikemminkin historiallista tietämystä on käytetty ”aina” teorioiden testausvälineenä. Kirjoittajien omien sanojen mukaan tarkoituksena onkin kysyä artikkelin nimen

45. Käytännössä syiden etsimisestä voi tulla helposti syyllisten tai vikojen etsimistä. Carrin kuuluisassa esimerkissä tupakkaa ostamaan mennyt Robinson (suom. Puustinen) ei kuollut omaksumansa tavan vuoksi, vaan koska hänen päälleen ajanut Jones (suom. Pitkänen) oli nauttinut alkoholia, tai näkyvyys oli huono tai auton jarrut olivat epäkunnossa. Evansin (1997, 129–135) mukaan nykyään ollaan kuitenkin enemmän kiinnostuneita seurauksista kuin syistä, eikä myöskään sattumaa voi historioitsijan kannalta sulkea pois.

46. Carr 1963, 70–73.

47. Carr 1963, 85.

48. Carr 1963, 90.

49. John Tosh, *Why History Matters?* Palgrave Macmillan 2008, 61–76.

50. Hobson & Lawson 2008, 415–417, 419–420.

mukaisesti, ”mitä on historia kansainvälisessä politiikassa”. Vastauksena tähän annetaan lähinnä eri näkökulmien yhtäläistä arvoa korostava tutkijan perspektiivistä riippuvainen ”legitiimien tutkimusmallien” käyttö. Käyttämämme laboratorio-metaforan mukaisesti historia näyttäytyy siinä lähinnä välinearvoa omaavana aputieteenä kansainvälisen politiikan tutkimukselle. Historia tarjoaa testikentän, jossa politiikantutkija tekee tarvitsemiaan kokeita.

Perusteluna väitteelle historian – tai historioiden – merkityksestä Hobson ja Lawson jakavat kansainvälisen politiikan ja historian välisen suhteen neljään eri pääryhmään⁵¹. Perustana ryhmille on tutkijan tai laajemman tutkimusorientaation suhtautuminen historialliseen tietoon ja sen käyttömahdollisuuksiin ja -tapoihin tutkimuksenteossa. Hobson ja Lawson sijoittavat ryhmät tarkastelutason mukaisesti jatkumolle mahdollisimman universaalista (makrotaso) mahdollisimman partikulaariseen (mikrotaso). Jako ei ole tiukkarajainen, sillä ryhmät ovat osin päällekkäisiä ja epätäsmällisiä. Ryhmät on nimetty seuraavasti: historia ilman historisismia, historisistinen historiallinen sosiologia, perinteinen historia ja radikaali historisismi⁵².

Kirjoittajat eivät tyydy vain esittelemään tekemäänsä jakoa, vaan he pyrkivät myös asettamaan yhden vaihtoehdoista, historisistisen historiallisen sosiologian, muita keskeisempään asemaan huomauttaen kuitenkin, että kyse ei ole ainoasta oikeasta tavasta tehdä tutkimusta.⁵³ Hobson ja Lawson⁵⁴ huomioivat ytimekkäästi, että kansainvälisen politiikan tutkimuksen ja historiantutkimuksen yhteys ei ole perustunut, eikä se voikaan perustua, vain yhdelle tutkimustavalle. Käytettävissä olevat välineet ovat riippuvaisia tutkijan muista metodologis-teoreettisista valinnoista. Juuri tämän vuoksi tietyn ”oikean” ja ”todellisen” tutkimustavan etsiminen on itsessään varsin tarpeetonta.

Jatkumon ääripäiden välinen ero näkyy parhaiten käsityksissä ajallisista ja paikallisista rajoitteista vapaan, universaalien metanarratiivin ja

toisaalta äärimmäisen kontekstualismin tuoman totuuksien epävarmuuden ja dekonstruktionalismin välillä. Siinä, missä neoliberaaleille ja neorealisteille soveltuva ahistoriallinen malli pyrkii yleistämään ja rakentamaan yleisiä ja kattavia totuuksia maailmasta, postmoderni radikaali historisismi purkaa näitä valtarakenteina pitämiään yleistyksiä.⁵⁵ Ateoreettisiksi⁵⁶ määritelty perinteinen historia sijaitsee tällä jatkumolla lähempänä mikrotasoa kuin makrotasoa. Hobsonin ja Lawsonin suosima historiallinen sosiologia taas yhdistää kaikkia muita ryhmiä kyeten väittämään mukaisesti ’tekemään kaiken’ itsessään. Tärkeimpänä tälle lähestymistavalle on kirjoittajien mukaan tarve tarkastella menneisyyden ilmiötä niiden itsensä ja kontekstien kautta, jolloin on mahdollista luoda sekä uutta historiallista tietämystä että toimivia teoreettisia selitysmalleja.⁵⁷

Yhtäältä sosiologisella näkökulmalla on selkeitä yhteyksiä E. H. Carrin ajatteluun, toisaalta esimerkiksi kielellisen käänteen tai poliittisen ajattelun hyödyntäminen vaikuttaa edelleen jäävän vaillinaiseksi. Hobson ja Lawson eivät myöskään ota täysin yksiselitteistä kantaa Carrin kysymykseen, mitä kaikkea itse historia on. Pikemminkin he toteavat historian merkityksen vaihtelevan ”välttämättömästi” sen mukaan, minkälaisista lähtökohdista kansainvälistä politiikkaa tarkastellaan; neorealisti näkee menneisyyden ja sen merkityksen eri tavalla kuin konstruktivistit.

51. Hobson & Lawson 2008, 420–430.

52. Käsitteen historisismi (*historicism*) määrittelyksi Hobson & Lawson (2008, 422) antavat, Karl Popperin määritelmän vastaisesti, ”historiallisen tutkimuksen käytännöksi, joka tiedostaa tapahtumien spesifisyyden ajallisissa ja paikallisissa konteksteissaan ja torjuu transhistorialliset kategoriat, jotka esittävät historian isomorfisia ominaisuuksia sisältävänä”.

53. Hobson & Lawson 2008, 417, 430–434.

54. Hobson & Lawson 2008, 416–417.

55. Hobson & Lawson 2008, 421–425.

56. Ks. esim. Hobson & Lawson 2008, 426–427.

57. Hobson & Lawson 2008, 428–429, 433.

Samalla historia toimii eri koulukuntia yhdistävänä tekijänä, vähintäänkin ”pienimpänä yhteisenä nimittäjänä”. Osaltaan tätä moniselitteisyyttä ja vanhakantaisuutta selventää se, että kirjoittajien tarkoituksena on tarkastella kysymystä, mitä historia on *kansainvälisessä politiikassa*.⁵⁸

Kirjoittajat kyllä liittävät historiallisen sosiologiansa hyvin tiukasti juuri Carrin aikanaan muotoilemaan käsitykseen historiantutkimuksesta, nimellisesti ”merkityksellisten syiden etsimisestä sattumien seasta, järjellisten merkitysten muodostaminen jatkuvassa muutoksen tilassa olevasta maailmasta sekä uusille faktoille, tulkinnoille ja selityksille avoimena pysymisen”, jolloin erityisesti menneisyyden ja historian välinen eroavaisuus korostuu⁵⁹. Silti jo retoriikka, käsitehistoria tai historian merkitykset jäävät kirjoittajilla vähemmälle: esimerkiksi Carrin aikaisen *Uuden tietosanakirjan* mukaan kreikkalaisperäinen sana historia on antiikin ajoista tarkoittanut kolmea asiaa: menneitten aikojen tutkimista, tutkimuksen tuloksena saatua kuvausta sekä itse tapahtumien sarjaa, menneisyyttä⁶⁰.

Nyttemmin käsitys, jossa tutkimus, tulokset ja itse menneisyys alistuvat samalle sanalle, on sekin saanut kriitikkonsa. Frank Furedi⁶¹ erotteli Historian ja historian: ensimmäinen viittasi erilaiisiin kohti tulevaisuutta suuntautuneisiin narratiiveihin, kun taas historia pienellä h:lla viittasi kriittiseen tutkimukseen⁶² – jota tässä voi kuvata aiemmin mainitulla kammio-metäforalla – ja joka sellaisenaan voi erota radikaalistikin suuren yleisön odotushorisontista. N. Gordon Carperille ja Joyce Carperille historia oli puolestaan aina ollut kuin ”kirjava seinävaate”: itse historian merkityksestä ei ole päästy yksimielisyyteen, kuten ei siitäkään, voiko historian perusteella esittää moraalisia opetuksia tai oppia jotakin.⁶³ E. H. Carr on Carperien sanakirjassa mukana ajatuk-sella historian toistumisesta ja sen harvinaisuudesta: historiallisesti tietoiset toimijat tuntevat ennakkotapauksen ja toimivat sen mukaan⁶⁴. Yhtäältä se ei poista mahdollisuutta tehdä uusia

virheitä, mutta nähdäksemme se haastaa Santayanan kuuluisan esimerkin, että vain ne, jotka eivät muista historiaa, olisivat tuomittuja toistamaan sitä. Jonkinlainen maksimi menneisyyden toistumista pelkääville on nähdäksemme kysyä samalla kertaa *sekä* erilaisuutta *että* samanlaisuutta.

Hobsonille ja Lawsonille käsite historia vaikuttaa merkitsevän sekä menneisyyden tutkimista että kyseisen toiminnan tuottamia tuloksia. Esimerkiksi neorealismen piirissä historia nähdään Hobsonin ja Lawsonin mukaan pyhänä kirjana, josta voidaan johtaa toimintamalleja ratkaisuksi nykyhetken ongelmiin. Radikaalin historian kohdalla he kysyvät, minkälaista historiaa kyseinen malli tuottaa, kun historia viittaa pikemminkin historialliseen tietoon, eikä niin-

58. Hobson & Lawson 2008, 420–421, 423, 434–435.

59. Hobson & Lawson 2008, 428–429.

60. *Uusi tietosanakirja 7. Osa*. Tietosanakirja Oy 1961, 819. Toisaalta esimerkiksi *Nyky Suomen sanakirja* (WSOY 1967, 13p. 1992) antaa toisenlaisen, edelleen vanhahkon mutta mielenkiintoisen, merkitysluettelon historialle a) tapahtumien peräkkäiskulku, tutkimus, esitys, b) tulokset oppiaineena, c) ’sfääri’ eli talous- jne., d) kertomus, tarina, juttelma.

61. Frank Furedi, *Mythical Past, Elusive Future. History and Society in an Anxious Age*. Pluto Press 1991.

62. Jotta tilanne ei olisi liian yksinkertainen, McCourt (2012, 24, alaviite 4) tekee vastaavanlaisen jaottelun, mutta päinvastaisena. Historia on hänelle tieteenala ja historia taas menneisyyteen viittaava termi. Vrt. myös Aaltola 2012, 39.

63. N. Gordon Carper & Joyce Carper, *The Meaning of History. A Dictionary of Quotations*. Greenwood Press 1991, xi. Sanakirja sisältää historiaa koskevia lainauksia, joita on otettu historioitsijoiden ohella myös muilta toimijoilta kuten filosofeilta, kirjailijoilta, valtiomiehiltä, diplomaateilta jne.

64. ”One reason why history rarely repeats itself among historically conscious people is the *dramatis personae* are aware at the second performance of the *déneument* of the first, and their action is affected by that knowledge.” Valtaan tai politiikkaan yleensä liittyviä merkityksiä kirjassa on paljon, mutta kansainvälinen politiikka erillisenä on yllättävän vähän esillä. Ainut maininta on historioitsija Henry Adamsilta: ”For history, international relations are the only sure standards of movement; the only foundation of the map.” Carper & Carper 1991, 4, 58.

kään tutkimukseen. Kirjoittajat puhuvat myös historiallisesta tutkimuksesta ja sen eri malleista kansainvälisessä politiikassa, joten parhaiten käsite historia on ymmärrettävissä ”sosiaalisena prosessina”, sekä toimintana että tuloksina, jotka molemmat tuottavat havaittavissa olevia muotoja monimutkaiseen merkitysten ja yhteyksien verkkoon.⁶⁵

Käytännön löytöretkeilijä?

David McCourtin eroavuus Hobsoniin ja Lawsoniin verrattuna ei ole niinkään siinä, että Hobson ja Lawson olisivat väärässä jaottelunsa sisältöjen suhteen. Sen sijaan keskittymällä erittelemään pluralistisia tapoja käyttää historiaa kansainvälisen politiikan tutkimuksessa he jättävät McCourtin mielestä huomioimatta merkityksellisemmän ja laajemman kysymyksen (kansainvälisen politiikan) teorian ja käytännön suhteesta.⁶⁶ Näin ollen kaikki puhe käänteistä, debateista ja historian merkityksestä onkin itsessään kiistaa siitä, mitä kansainvälinen politiikka on ja millainen sen tehtävän tulisi olla. Kyseessä ei olisi kukaan käännös jotakin kohti (historia), vaan käännös jostakin pois (positivismi). Merkityksellistä on erityisesti McCourtin tapa siirtää huomio metateorioista käytäntöihin ja tulkita historiallinen käänne ensisijaisesti pyrkimykseksi korostaa käytännöllisen viisauden merkitystä kansainvälisten poliittisten käytäntöjen arvioinnissa.⁶⁷

McCourtin artikkelin keskeinen kannanotto on vahvasti neopositivistisen laboratorioajattelun vastainen. Väitämme, että tämän kaltainen tutkimuksenteko tulisi korvata, löytöretkeilijämetaforan mukaisella, tieteen hermeneuttisen olemuksen hyväksyvällä tavalla, jossa ei ole etukäteen aina varmaa minne matka vie. Näin on erityisesti siksi, koska myös Hobsonin ja Lawsonin korostaman historiallisen sosiologian/konstruktivismiin voi katsoa osaltaan olevan tapa tehdä tutkimusta, jossa historialla on ainoastaan välinearvoa kansainvälisen politiikan teorianmuodostukselle ja -testaukselle. McCourt muis-

tuttaa lisäksi, että sekä objektivismi että relativismi ovat, ainakin äärimuodoissaan, kestäättömiä rakennelmia, joten tieteellisen tiedon erottaminen muista tiedonmuodoista on niiden varassa mahdotonta.⁶⁸

McCourtin mukaan positivistisen ajattoman tiedon käsityksen hylkääminen – ja relativismin hyväksyminen – johtaa tiedon sidonnaisuuteen nykyhetken poliittisten kontekstien kanssa. Koska yhteiskunnallinen tieto liittyy aina kontekstiinsa, kansainvälisen politiikan teorian tulisi tuottaa enemmän käytännöllistä tietoa ja pyrkiä vaikuttamaan siihen, että kyseistä tietoa todella käytettäisiin. Aristoteellinen froneettinen, eli käytännöllinen viisaus, on McCourtilla ideaali myös tieteenteolle, eikä niinkään perinteinen episteeminen tai tekninen tieto.⁶⁹ Historian merkityksenä on tarjota taustaa, jota vasten on mahdollista tuottaa ratkaisuja myös nykyhetken ongelmiin. Tieteen tekeminen on suoraan verrannollista poliittisten käytäntöjen (*policy*) laatimiseen. Historia tarjoaa joukon ennakkotapauksia, jotka auttavat päätöksentekijää hakemaan tilanteen edellyttämiä ratkaisuja. Tässä suhteessa Carrin ja McCourtin ajatukset historian tarjoamista ennakkotapauksista vaikuttavat varsin samansuuntaisilta. McCourt lähentääkin politiikantutkimuksen ja politiikan tekemisen käytäntöjä, tai abstraktimmin, kaventaa teorian ja käytännön välistä kuilua.⁷⁰ Voisipa McCourtia kutsua osaltaan myös machiavellimaiseksi valtiioviusauden asianajajaksi⁷¹.

65. Hobson & Lawson 2008, 423–424, 428.

66. McCourt 2012, 24–25. Tarkemmin käytännöistä kansainvälisessä politiikassa ks. esim. Emanuel Adler & Vincent Pouliot, *International Practices*. *International Theory* 3:1 (2011).

67. McCourt 2012, 25, 30–31, 42. Myös käytännöt (*practices*) ovat historiallisesti rakentuneita konstruktioita, joita määrittävät ajalliset ja paikalliset erityispiirteet.

68. McCourt 2012, 30, 31–32, 33; vrt. myös Reus-Smit 2008.

69. McCourt 2012, 33–39.

70. McCourt 2012, 36–39.

71. Ks. esim. Aaltola 2012, 64–65.

Useat kansainvälisen politiikan koulukunnat, kenties kvantitatiiviselle yhteiskuntatieteelliselle taustalleen uskollisina, ovat pitkään pyrkineet positivististen, lainomaisten yleistysten löytämiseen kontekstittomasta menneisyystiedosta. Tämä on tapahtunut yksinkertaistamalla historiatieteen tuottamaa tietoa tukemaan omien hypoteesien testausta.⁷² Yltiöpositivismi ja lainomaisen universaaliuden korostaminen yksityiskohtien ylitse on kestävämpi lähestymistapa, mutta yleistyksiset voivat olla hyväksyttäviä, jos ne ovat sidoksissa johonkin tiettyyn kontekstiin. Yhteiskunnallisessa tutkimuksessa voisi olla luontevaa käsitellä yhteiskuntia yksikköinä ja täten myös yleisten lainalaisuuksien löytäminen olisi jossakin määrin perusteltua.⁷³ Vaarana silti on riittämättömän tai liiallisesti pelkistetyn historiallisen tiedon pohjalta luotu teoria, joka ei loppujen lopuksi kerro ympäröivästä maailmasta mitään, mutta sitäkin enemmän luojistaan ja heidän ajattelustaan.⁷⁴ Historioitsijan tuottama esitys yhä monimutkaistuvammassa maailmassa selviytymisestä voi olla jo sinänsä opettavaisempi kuin yksinkertaistettujen hypoteesien todentamisen tuottama tieto.

Kaikesta tästä huolimatta teorian ja käytännön läheisyydellä on rajoitteensa: tiedon soveltaminen on lopulta jonkun muun kuin tieteen tekijän tehtävä. Tutkijan ja poliittisen päätöksentekijän roolit ovat yleensä varsin erilliset, eivätkä tutkijan mahdollisuudet vaikuttaa oman työnsä tulosten myöhempään käyttöön – oikein tai väärin – ole kovinkaan suuret. Historia on tietoisien toiminnan tulosta – ei itsestäänselvyyttä – eikä menneisyyden hyväkään ymmärrys itsessään takaa kyseisen tiedon onnistunutta soveltamista.⁷⁵ Lisäksi on huomattava, että kansainvälisen politiikan tutkimuksen tuottaman tiedon ja päätöksentekijöiden käytännön tilanteissa käyttämien ratkaisujen välillä on riskitekijöitä. Sellaisia ovat esimerkiksi ”elitismi ja perusteeton usko”. Elitismi on ymmärrettävissä käytämämme norsunluutorni-metaphoran kautta ja perusteeton usko taas liiallisena luottamuksena

historian mahdollisuuksiin poliittisen päätöksenteon apuna.⁷⁶

Muodollisesti McCourtin ehdottama lähestymistapa jää vaillinaiseksi väittäessään teorian olevan vain käytännön sovellutusten pohja tai väline käytännön politiikan tueksi muodostettavan tiedon synnyssä. Tiedolla itsellään ei siis olisi merkitystä, vain sen käytöllä.⁷⁷ Tässä suuntauksessa on kuitenkin havainnoitava jopa McCourtia⁷⁸ voimakkaammin siinä piilevät riskit. Erilaiset tiedolliset vääristymät, jopa suoranainen propaganda jonkin aatteen tai tulkinnan puolesta eivät edelleenkään ole harvinaisia, eivät akateemisessa maailmassa, jokapäiväisestä politiikasta puhumattakaan, kuten artikkelimme aloittanut lainaus osoittaa. Tiedon hyödyllisyys, sopivuus tai käyttökelpoisuus jossakin yhteydessä eivät takaa rehellisyyttä tai paikkansapitävyyttä.⁷⁹ Tutkimus on, ainakin periaatteessa, myös autonomista, eivätkä tutkijat voi, eikä myöskään tule, lähteä vain ennakoimaan kulloistenkin valtanpitäjien odotuksia.

Yhteiskunnallisesti hyödyllisen tiedon kohdalla tärkeään rooliin nousee myös se, kuka takaa laadun ja määrittää suunnan⁸⁰. Löytöretkeilijää ei voi noin vain lähettää opaskierrokselle, sillä oivallukset ja tutkimuksen riemu syntyvät usein löydöksistä matkan aikana – ei Kolumbuskaan tiennyt matkaan lähtiessään löytävänsä uuden mantereen. Tässä mielessä pelkkä käytännöllisyys ei voi olla tärkein tekijä yhteiskunnallisen tai historiallisen tutkimuksen arvoa määriteltäessä. Osittain kyseenalaista lienee myös se, mille matkailija-metaphoran asteelle Mc-

72. McCourt 2012, 26–28, 30.

73. Vrt. Megill 2007, 82–84, 88.

74. Vrt. Ferguson & Mansbach 2008, 367–368.

75. McCourt 2012, 28–29, 40–41.

76. McCourt 2012, 41.

77. McCourt 2012, 34, vrt. myös 38.

78. McCourt 2012, 39–41.

79. Megill 2007, 214–215; McCourt 2012, 41.

80. Megill 2007, 103.

Court itse asettuu, periaatteessahan hänet on mahdollista sijoittaa jokaiseen ryhmään: ymmärryksen kautta siirrytään vastustamaan valitsevaa tilannetta ja vahvistamaan uskoa omaan näkemykseen⁸¹.

Kohti uusia mantereita

Sinällään ”historiallinen käänne” ei näyttäisi tarjoavan juurikaan uutta historiasta kiinnostuneille kansainvälisen politiikan tutkijoille – heitäkin on. Sen sijaan historioitsijoille se saattaa avata kansainvälisen politiikan tapoja käyttää historiaa. E. H. Carrin varoituksista välittämättä, on selvää, että kaikkinä yhtäläisyyksineenkin historia ja kansainvälinen politiikka ovat erillisiä tieteenaloja, mutta niiden rajapinnassa käydään mielenkiintoisia keskusteluja. Vaikka esimerkiksi McCourtin voi tavallaan sanoa aloittavan tieteellisen matkanteon, matka jää kesken: historia toimii edelleen lähinnä välineenä kohti käytännönläheisempää tiedontuottamista poliittisen päätöksenteon tueksi. Vaikka politiikantutkimus nähdäksemme pysyisikin teoriapainotteisena, se ei tarkoita sitä, että näiden teorioiden tulisi rakentua huonolle historiantuntemukselle ja -kirjoitukselle. Päinvastaisesti politiikantutkimuksen ja -tutkijoiden tulisi historioitsijoiden avulla panostaa vuoropuheluun ja laadukkaan historiallisen tutkimuksen tekemiseen. Jos historiantutkimuksen pyrkimyksenä on kriittinen suhtautuminen menneeseen, nykyisyyteen tai menneisyyden käyttöön, ei kansainvälisen politiikan tulisi olla mitään vähempää.⁸²

Kädenojennukset yli sinällään täysin kuvittelujen tieteenalarajojen ja ”väliaikainen oleskelu” vieraalla maaperällä eivät ole helppoja toteuttaa, mutta ne saattaisivat olla toimivin mahdollisuus tuottavan yhteistyön aikaansaamiseksi.⁸³ Kenties Collingwoodin⁸⁴ ajatus teorian ja käytännön rajan kaventamisesta teorian käytännönlähe-

sydellä ja käytännön teorialähtöisyydellä voisi olla edelleenkin varteenotettava vaihtoehto myös historian ja kansainvälisen politiikan yhteistyölle. Ottamatta kantaa itse tutkimusorientaatioiden luonteeseen tämä saattaisi johtaa tilanteeseen, jossa tutkimus voisi todella olla ”sekä historiallisesti rikasta että teoreettisesti hedelmällistä”⁸⁵.

Abstract: The new role of history in international politics. Is there such a thing?

The article examines the similarities and differences in history and international relations, more precisely the use of history in international politics. The topic is first placed into context by the general scholarly debates concerning the study of IR and then compared to the thoughts of E. H. Carr, a classic in both disciplines. This initial position functions as a background for the evaluation of the recent international discussions in international relations concerning a particular “historical turn”, i.e. the meaning of history and historical knowledge, both on scholarly and practical levels. Political arguments based on perceptions of history seem to be pervasive in politics and in scholarly works, as well. The past – and interpretations of it – can serve as a useful and flexible tool for many a cause.

Keywords: international politics, history, E. H. Carr, historical turn, historical knowledge, meaning of history

81. Nyssönen (2009, 11–12) jakaa matkailijat tarkoituserien perusteella kolmeen ryhmään: pyhiinvaeltajaan, agnostikkoon ja kriitikkoon. Ensimmäinen etsii vahvistusta uskollen, toinen tilanteen ymmärrystä ja kolmas taas pyrkii vastustamaan vallitsevaa tilaa.

82. Megill 2007, 208, ks. myös 97–98.

83. Megill 2007, 181–184, ks. myös 186–187.

84. Ks. esim. Collingwood 2003, 246.

85. Hobson & Lawson 2008, 417. – *Nyt julkaistu Heino Nyssösen ja Jussi Metsälän artikkeli on käynyt läpi tieteellisen vertaisarvioinnin.*